

SLOMŠEK V AŠKERČEVI SLOVENSKI LEGENDI

Kako je bila Slovenska legenda (sprva Novi svetnik, LZ 1886) naperjena proti ljudem okoli Slovenca in njihovemu ozkosrčnemu zavračanju naših protestantskih pisateljev, to je razložila M. Boršnik v svojem Aškercu. Ni pa povedano, zakaj je ravno Slomšek tisti, ki se prvi iz nebeščanov potegne za Trubarja. Njegove popustljivosti in opravičevanja mu pesnik ni mogel kratko malo pripisati, toliko manj, ker je bilo ime tako slavljenešega škofa močno orožje proti nasprotnikom. Imel je namreč oporo v tem, kar je pisal sam Slomšek kratko pred smrtjo v sestavku Slava rajnim rodoljubom in utemeljiteljem našega slovstva, ki je izšel v Drobtnicah 1862. Na strani 72 govori o bližnji Kranjski in njenih »slavnih možeh za slovenščino gorečih« in prvi so prav protestantski. »Truber, Dalmatin, Bohorič in tiste dobe verniki so našo slovenščino obudili, ako so ravno od prave vere zavili; Bog je njihove greške narodu našemu v dobro obernal po neskončno modri svoji previdnosti, ki dostiokrat hudo prostim ljudem doposti, pa hudo k našemu pridu oberne.«

Drobtnice je moral Aškerc poznati vsaj iz semenišča, dobil pa jih je najbrž tudi po župnijskih knjižnicah v Podsredi in Šmarjah, zraven pa je spis lahko na novo bral v 3. zvezku Slomškovih Zbranih spisov, ki ga je malo prej (1879) izdal Lendovšek.

Svojega rojaka se je Aškerc spomnil še ob stoletnici njegovega rojstva v LZ 1900. Tam je pokazal, kako ga je poštel zaradi odkrite narodne zavesti. Poudaril je, da je prišel 1850 zastran panslavizma pod policijsko nadzorstvo in kako je izrekel, da se ne boji policije cele Evrope. Omenil je še, da mu je zaradi članka Graja nemškutarjev, ki je bil natisnjen v istem letniku Drobtnic, pretila pravda, pa je prej umrl. Spomin na take nastope je moral biti Aškercu še posebno ljub. Povedal pa je, vendar zelo prizanesljivo, tudi svoje pridržke. »Da Slomšek spričo tolike svoje mnogostranosti ni mogel biti povsod strokovnjak in da ni zadel vselej in povsod pravega, kdo bi se mogel čuditi? O nekaterih zgodovinskih dejstvih sodi napačno in krivično. Tako n. pr. ne razume veličastne borbe 'Stare pravde', in junake, ki so šli v boj za socialno svobodo, smatra Slomšek za hudobne puntarje in rogovileže (!). Dobo naše slavne reformacije pa presoja še precej objektivno. Trubar je Slomškemu simpatičen, ker je početnik naše književnosti« (685). Prav to misel pa mu je dal Aškerc že svoj čas izreči v Slovenski legendi.

Lino Legiša

ŠE O HEKSAMETRU IN DAKTILOIDNOSTI

Prof. A. Sovre je v sedmi številki lanskega letnika JiS objavil članek »Daktiloidnost Cankarjeve proze«, v katerem je razvil zanimivo misel, »da je ritmična osnova Cankarjeve proze in slovenskega jezika sploh daktiloidna. To je tudi vzrok, da tujci, ki so večji naši besedi, slišijo iz nje prijetno melodičnost« (JiS II, 327).

Ni dvoma, da pride ritmična osnova jezika najbolj spontano do izraza na eni strani in ritmizirani prozi, na drugi strani v tako imenovanem »svobodnem verzu«. Sovre je vzel za izhodišče svojih razglabljanj odlomek iz Cankarjeve ritmizirane proze. V potrditev njegove domneve naj navedem še primer iz poezije. In sicer sem izbral najdaljšo in najpomembnejšo slovensko pesnitev v svobodnem verzu — Zupančičevo Dumo.

Presenetljivo je že samo dejstvo, da je v 227 verzih Dume kar 17 pristnih heksametrov: Hiše so hišice, okna so okenca, nagelj iz oken... Hrasti orjaki za poljem stoje in se z burjo borijo, / sanje stoletij vrhove jim zibljejo v daljnem šumenju, / vsake pomladi novina posluša skrivnosti davnine... pesem obzidanih cest in korakov, po tlaku hitečih... v službi stoji, nepremičen kurir, in poje in poje, / z motnim mrmranjem vesti spremljajoč, ki oddaja jih dalji — / pesnika srce pripeva tako idejam, hitečim... videl sem hišo ob cesti in krenil sem vanjo popotnik... Videl sem čela: kot da jim pod kožo lazijo želve... daješ sena in otave za vola, ki vlačil je brano, / točiš cvetlicam v čaše medu, da pride čebela, / gnana od tajne skrbi spomladi na delo za božič... trlice? In

osnutek na stativah čaka že votka... ali poljane poznam — čigave so v soncu bleščeče?... sin tvoj zaril se je živ pod zemljó — v Ameriki koplje, / v rovu še zarja poljan mu mračne misli obseva...

K temu lahko dodamo še štiri dvojice verzov, ki tudi ustvarjajo po en heksameter: Cul sem vdovice jok: »Moj Máte, jó, moj Máte!«... Pel je véliki zvon: »Moj Máte, jó, moj Máte!«... Da sem takrat bil Bog — »Moj Máte, jó, moj Máte!«... Da si takrat bil, Bog — »Moj Máte, jó, moj Máte!«

Prepričan sem, da se Zupančič v svojem ustvarjalnem zanosu sploh ni zavedal, da je v vseh teh primerih zapisal mojstrske heksametre: beseda se mu je popolnoma spontano vlila v to mero. To poudarjam tem bolj, ker je precej razširjeno mnenje, da je heksameter slovenskemu jeziku tuja, neorganska oblika. Tako n. pr. eden glavnih teoretikov slovenskega verza, A. V. Isačenko, heksametra sploh ne vključuje v svoja razglabljanja, češ da je »postala slovenskim pesnikom ta mera neprikljubljena« (Slovenski verz, str. 68). Resda ima n. pr. Prešeren poleg epigramov in zbadljivk le eno pesem v elegičnem distihu, »V spomin Matije Čopa«. Skupno ima Prešeren kakih 100 heksametrov in pentametrov in bi bilo zanimivo raziskati notranje zakonitosti tega verza pri njem, kot jih je Isačenko raziskal za njegov enajsterec. — Tudi prav vsakdanja proza se nam večkrat nehote veže v heksameter. Tako mi je n. pr. A. Sovre nekoč pokazal, da se Bajčev članek »Slovenske izposojenke« (JiS II, 145—151) začne s heksametrom »To so knjižne besede in niso nastale med ljudstvom« in da je v istem članku še najmanj 17 heksametrov (n. pr.: ... Jeli so iskati domačih besed po drugih narečjih... Zdaj smo iskali rešitve v naslonu na južne sosede...).

Poleg omenjenih 21 čistih heksametrov je v Dumi še 6 okrnjenih, to je takih, ki jim manjka zadnja kračina (kakor s trakovi so zvezane s cestami tu vasi... poješ in pisanih rut so vesele tvoje oči... kretenj oglatih in hoje nerodne in kmečkih zadreg... mimo bi šel in me ne bi razbral iz mojih družic... to je »živio« — zdaj starešina je mladi napil... sin njegov več ne bo jih poznal ne sanjal o njih), 4 nepristni, to je taki, ki imajo prvi ali drugi daktil nadomeščen s trohejem (pesem vetra in vej in trave in sonca na travi... zdravih, rujavih lic in biserno-beléga smeha... ritem rok in ramen, ki dvigajo kamen in hlod... kamor gnala je sila življenja in srca nemir) ter en »repati« heksameter (videl sem matere — kakor pri nas so bedele nad zibelko).

Se številnejše kot heksametri so ostale daktilske vrstice, tako da imamo v celoti: pristnih heksametrov 21, okrnjenih, nepristnih in repatih heksametrov 11, peterostopnih daktilov (n. pr. Hodil po zemlji sem naši in pil nje bolesti) 38, četrstopnih daktilov (n. pr. kot da se niso rodili iz matere) 58, tristočna daktila (n. pr. znamenje tajno za noč) 2, heksametrskih koncev (tako imenovani versus Adonius, n. pr. vriskaš in vabiš) 7. Skupno torej 137 od 227 verzov. Ali z drugimi besedami: več kot pol Dume, skoraj 60%, je spesnjen v daktilskem ritmu. Pretežni del preostale polovice pa je tudi močno daktiloiden. Mogočnemu orkestru metričnih oblik, ki zvenijo iz Dume, daje daktilos osnovni ton: morda je prav v tem skrivnost njene melodioznosti.

Mislím, da se v tem smislu gornje ugotovitve lepo ujemajo s Sovretovo domnevo o daktiloidni ritmični osnovi slovenskega jezika, zlasti pa še z njegovo trditvijo, da »slovenski heksameter ni tuja rozga, cepljena na domačo podstavo«, ampak da raste organsko iz jezika samega.

Kajetan Gantar

KROATIZMI IN ARHAIZMI

Za človeka, ki ga zanima nastanek besede, nje življenje, pojevanje in konec, je pravo veselje, če more prebirati spise, ki se ukvarjajo z etimologijo. Rekel bi, da je to užitek, ki ga podobnega ne more nuditi nobena druga znanost. Vendar ti povzroča žalost, če vidiš, da hoče lasten človek prav po sili zožiti meje in prestaviti mejnik več kakor »za sežnja dva«, in celo na svojo last.

Kdaj pa kdaj beremo, da je kaj kroatizem (hrvaško izražanje), dasi je beseda mnogo znana med Slovenci proti Sotli in Kolpi, posebej pa še v Istri, kjer začitane zemljepisne meje med Slovenci in Hrvati sploh ni. Zdi se mi, da bi bilo pri nas dosti manj očitjanja »hrvačenja«, če bi na slovensko deželo ne gledali z ljubljanskega gradu. Zaradi večjega obzorja bo že treba stopiti kam